

Ասոր դիրքն էր մեծ քառածակ, երկիրեան 12—14 թուղթ: Ի սկզբանէ մինչև 1858ի վերն ամսաթերթէր էր եւ կը տպագրուէր փա-րիզ, Ա. Տարին մինչև 5^ե թիւ Ռեմբէի տպա-րանն, 6^ե է սկեսալ մինչև Բ. Տարւոյ վերջը Վլալտերի, Գ. Տարին Վլալտերի եւ Մէլերի, Դ. Տարին դարձեալ Վլալտերի տպարանն, բայց միշտ ջանին Արամեանի գրերովն: 1859ին թերթն իւր խմբագրաց հետ Ռուսիոյ Թեոդոսիա քա-ղաքը փոխադրուելով Նալիպեան Ուսումնարանի տպարանը կը տպուէր երեք զատ զատ հրատա-րակութեամբ. այն է՝ հայերէն, ռուսերէն եւ հայերէն-ռուսերէն: Հոս այսպէս շարունակե-ցաւ մինչև 1865, երբ բոլորովին դադրեցաւ:

Թերթն ինչպէս 1859էն ետքն, նոյնպէս ի սկզբանէ մինչև 1859 կը հրատարակուէր երկու լեզուաւ, այն է՝ հայերէն-գաղղիերէն: "Հայերենով մերազնեայց մէջ պիտի տարածու-ին, կը գրուէր Թ. 1ին մէջ, Եւրոպացոց քա-ղաքապետութեան հաստատուն հիմունքը, այս-ինքն ուղիղ բարոյական, հարկաւոր սեղեկու-թիւնը եւ մարդկային կենաց եւ հանգստեան դիրուութիւնն տուող արհեստք եւ ճարտարու-թիւնը, գաղղիարէն գրուած մասովն ալ պիտի աշխատուի որ օտարագրինը կարենան շայտ հին եւ նոր պարճանայք ինչպէսու ըլլալ եւ ըստ այնմ մտագրութիւնն ընել այս պատուական ազգին: Այս էր թերթի իրեն գծած ահա-մանն, եւ այս ուղղութիւնն, բայց թէ ասոր հա-սան է մենք չենք կրնար քայտուիլ:

Սոյն որոշման համեմատ՝ ամէն կարգի նիւ-թերէ թարգմանական յօդուածներ թերթին գլխաւոր բովանդակութիւնն էր: Կը գրուէր նաեւ ժամանակին ազգային խնդրոց վրայ, եւ ինչ ինչ ազգային ուսումնական յօդուածներ, զոր հոս յառաջ կը բերենք:

- 1. Եւսն Չ. Վերին Թագաւոր Հայոց. Մոտոց Աւուի, 1856, թ. 1, 2, 3, 4. 1856, 5, 6.
- 2. Հայկազուն Ժ. Թ. գարուս, (Տիւրքիէ), թ. 2, 3, 4, 6, 8, 10, 1856, 4, 7, 10, 11.
- 3. Աշխարհարաւ լեզուն մաքրելու եւ գեղեցկացը-նելու վրայ, 3, 6, 1856, թ. 2, 8, 1861, 12.
- 4. Սամուէլ Մուրատ եւ Վարժապետ Նորա, 4, 1856, 5.
- 5. Գրամագիտութիւն Հայոց ի միջն գարու (Վ. Լանկուայի), 4.
- 6. Աշխարհութիւն Հռոմէական Հայ ժողովրդէն գաղթական տանելու ի շէկայից, 5, 6, 7, 8, 1856, թ. 1.
- 7. Տարան Կիլիկիացոց, 5, 9.
- 8. Սեւ, 1856, թ. 1, 6, 8.
- 9. Հայոց ազգին ընկերական վիճակն ի Մոլտավիա, թ. 3.
- 10. Թուղթք ի դեւանէ կաթողիկոսարանին Սաղ, թ. 3.
- 11. Պատմական մատենագրարան ազգին Հայոց, 3, 4.
- 12. Միգրայեան Մանուկ Վլէ, 4.

- 13. Թուղթ Աղէքս. Կաթ. Է աւ Կընմա ժ.Վ. 5.
- 14. Հայք ի Ռուսաստան, 5, 6.
- 15. Առաւ, մահառուն եւ պատուառուն ազգային, 6, 8, 19.
- 16. Տիրու լեւան հայ ժողովուրդները, 617.
- 17. Պատմական նկարագիր Լազարեան շէմարանի, 8.
- 18. Տեղեկութիւն Պատմաստանի Հայոց վրայ, 9.
- 19. Մատենագրութիւն Հայոց, 9.
- 20. Սպեր եւ Բարսառունիք, 10, 11.
- 21. Հայկազունք Կովկաս լեանք, 12.
- 22. Նիկոլ Նալիկ, 1857, թ. 1, 3, 4.
- 23. Զանապարհորդութիւն Սյնի, 1, 4, 6, 7, 12.
- 24. Համառու տեղեկութիւն Մոլտավիոյ Հայկազունք վրայ, 5.
- 25. Վարք գերահռչակ Հայկազունք Լէհաստանի, 8.
- 26. Մոլտավիոյ Հայկազունք իրականութիւնը, 12.
- 27. Արջեան Արթուր Վաղ, 10.
- 28. Ուղեւորութիւն փարսիէն ի Կ. Պոլսն, 1858, 3—7.
- 29. Ի վերայ Արաւ անուն քաղաքին, որոյ աւերակ տեսանի ի Կեղաքունի, 1858, թ. 3.
- 30. Տէր եւ Աջ բառերուն գործածութեանը վրայ, 4.
- 31. Հայկաւանի նորագիտ հիւսիթիւններ, 5.
- 32. Անցք եւ ստորագրութիւն քաղաքին Կանաձ-կոյ, 6, 10.
- 33. Աւերակք մայրաքաղաքին Անոյ, 8.
- 34. Հայք Պարսկաստանի եւ Հնդկաստանի, 12.
- 35. Ղուկաս ապշխարող Հայկաւան, 1861, 5.
- 36. Նորագիտ նշխար նահնապն մատենագրու-թեան, (Հարցումն Արմանոյ եւ պատասխանի Եղեկոյ Կաղաքացւոյ), 11.
- 37. Տաճկաստանի աշխարհարաւի մէջն Կե. Կիւր եւ Կիւ մասնիկներուն վրայ: Մէ մասնակար անունին սխալ եւ ուղիղ գործածութիւնը, 13.
- 38. Կեղաքոյ վաւեր, 14.

Եթէ Մատեոյ Աղաւնոյն ամբողջ շրջան-ներն ի միասին նկատենք, կը տեսնուինք ըրեւ-թ թէ բովանդակութեանն եւ թէ յօդուածոց ներքին արժէքին կողմանէ շատ տկար է, եւ ընդհանրապէս աննպատակ եւ պատահական յօ-դուածոց ժողովածոյ մըն է: Իսկ ի Թեոդոսիա հրատարակուլ մասանոց վերջին շրջաններն մեծաւ մասամբ թարգմանական եւ ինքնագիր ու-սանաւորներու հրատարակութիւն մըն է, եւ ոչինչ աւելի:

Հ. Գ. Գ.

(Ըրուածութիւն)

ՈՒՍՈՒՆՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԵՆԵՐ

ՄԱՐԿԱԹՈՍԻՑ ԺՈՂՈՂ

Անցեալ Օգոստոսի 5ին Վիեննայի մէջ կատարուեցաւ Մարգասիտներու (anthropolo- giste) ընդհանուր ժողովը, որուն մասնակցած էին բաց Աւստրիոյ եւ Գերմանիոյ նշանաւոր մարգասիտներէն, նաեւ ռուս, անգղիացի եւ այլն մարգասիտներ: Ժողովն երկու շաբաթ տևեց. դահերէք ընտրուած էր անգամոց կող- մանէն՝ ժամանակս մնալուստներու առաջին փ՝ ֆիրմով ի Պերլին: Ի մէջ այլոց՝ շատ նշա- նաւոր է համբաւաւոր գահերիցուն Տարուխա- կանութեան մասին խոսածն, զոր հոս յառաջ

կը բերենք. «... Երբ 20 տարի յառաջ իննսպորտք ժողովան էինք, Տարուինականութիւնն իւր առաջին յաղթական արշաւանքները կը կատարէր բոլոր աշխարհիս վրայ, եւ իմ բարեկամն Ֆոկը մեծաւ սաստկութեամբ սոյն վարդապետութեան պաշտպանողաց կարգն անցաւ: Ի զոր քնարտեչնէն առ մինչև անգամներն, որոնք զմարք խոյլին հետ սուղունքն զիսկ խոյլին. Եւրոպայի, pro Anthroposը մինչեւ ցայժմ չէ գրեւորած: Մարդաստուութեան համար pro Anthroposը բնաւ խնդրոյ նիւթ չէ: Մարդաստու ինչոյ ինչեւս երազն Տեղ pro Anthroposը որեւէն, Բայց սքինութեան ծանանակ ինչպարտքի մէջ այնպէս կ'երեւար, իբր թէ խառնիխառն եւ շատպաւ կարելի է մարդուն խոյլն սերտեան շրջան շինել: Իսկ հինոյ եւ ոչ իւրոտունը ցեղերու սերունդն խորը կ'որէն: Աս այժմ ինչոնք էրէն» որ հին ծանանակն մարդուն Տեղ չէր բնաւ Տեղ, որ խոյլին սեւի Տեղ» որ բնաւ մենեւն ազգ մը աշխարհիս վրայ, որ մեզն բացարձակ անձանսթ ըլլայ: Ամենէն առիթն անձնոթ են Մայրքայի կենդանական լեռանց բնակիչներն. բայց կը ճաննանք շրջ երկրի բնակիչներն, ինչպէս նաեւ Իսքիմիացիներն, Պաշտքի-րացիքն, Փոլինեզներն ու Լաբրադոր: ... Ինչոնքն ցեղերն ահին ու մարդկայն է, գեւ- սքարտեչաւ սինեւն ցեւ մը, զոր խոյլին խոսի Տեղ խոյլին եւ մարդոյ խոյլինն սնուանք: Եթէ ինչ ինչ ցեղերու վրայ երեւոյթներ անձանք, որոնք միայն կապկոց յատուկ են, այսպէս օրինակի արդագաւք քանի մը ազգաց վրայ երեւցած գանգի ձեւն, որ կապկոց յատուկ է, սակայն կարելի չէ միայն այս պատճառաւ այս մարդկին կապկանման աւնուանել: Իսկ ցոքնութեամբ մասին, կ'ըսեմ թէ կարող եղաւ գրել թէ գտնուած ամեն գանգերն համեմատելով ուսումնասիրել, եւ տեսայ որ այլեւայլ ցեղերու վրայ իրարու հակառակ երեւոյթներ կան, սակայն այս ահնանք Տեղ չիոյ ազգն, որ մեր այժմոս մարդկութեան շրջանին դոքս ըլլաւ: Կարելի է որոշակի ցոքնել, որ 5000 րորոսյ շրջանին մէջ տեղերու յեւրոպայութեան արեւելի գոգութեան մը չէ ելած: Եթէ այսօր հարցնեք ինչ մը. «Առաջին մարդիկ ձերմոնկ էին թէ սեւ», ստիպուած եմ ըսել թէ «Չեմ գիտեր»:

Ֆիրլոսով ի վերջոյ եզրակացուց, թէ մարդաստութիւնն վերջին 20 տարւոյ միջոցին ինչ արդիւնք յառաջ բերած է, յառաջ է գացած, ինչպէս շատերը կը հաստատեն, թէ ետ: «Քսան տարի յառաջ, կը վերջացնեն իւրանք Ֆիրլոսով,

մեր գիտութեան ներկայացուցիչը կը հաստատեն թէ շատ բան գիտեմ, զոր կ'ըզ չէին գիտեր: Այս օրս գիտեմ թէ ինչչափ գիտեմք, Այսչափ միայն կրնամ հոս հաստատել թէ եւ թագրութիւններէ բնաւ փոխ առած չենք, պէտք չունինք տագնապելու» որ ըլլայ թէ մեր գիտցածն քիչ մ'եղաքն տապալել, Գետինն այնչափ հարթեցնեք, որ յալորդ սերունդն կարող է ներկայացուած նիւթերն արգիւնաւորապէս գործածել: Պետութեան ցուցած յարգն, ազգաց մասնակցութիւնը կ'ապահովեն զմեզ, որ նիւթ պիտի չպակտի: Յարկք քսան տարւոյ համար եւրոպական ազգաց մարդաստութիւնն կ'երեւայ մեզն թէ ըլլայ վախճան մը, որուն կրնայ հասնուիլ:

Եւ այսպէս ինչ որ ուղիղ փիլիսոփայութիւնն, որ հաստայ վրայ յեցած է, սորվեցուցած է ի սկզբանէ հետէ, եւ կուտան է Տարուին-Ֆոլիթեան կապկոցին դրութեան դէմ, կը կրկնէ Փ' Ֆիրլոսով բոլոր աշխարհի առջև, եւ այնու միանգամայն վերջնական հարուած մը կուտայ Տարուինականութեան կապկոցին դրութեան:

ՀՆՈՒՄԵՐԱՅԵՆ ԺՈՂՈՎ ՈՐԵՆԻՆԸՎՈՒՄՆՆԸ

Ընցս 2ին կը բացուի Արքայով եւ Գրխտիսիայի մէջ Արեւելագիտաց ութերորդ Համաշխարհային Ժողովն, եւ կը տեւէ մինչեւ ամսոյ 13ը, Ժողովոյ Պաշտպանն ու Պատուոյ Գահերեցն է Ըուէտի ու Նորվեգիոյ Վեհ. Թագաւորն Ոսկար Բ.: Ժողովոյն պատուոյ անդամոց մէջ՝ բաց յայլոց կան նաև Պարսկիոյ Տոմ Բեւտոյոյ կայսրն եւ Պարսից Նսար էտ-տին Հասը: Ժողովը պիտի ունենայ հինգ Բաժին: Առաջին Բաժինը կ'ունենայ երկու ստորաբաժին, հետեւեալ կարգաւ:

1. Ամական եւ Խլամական Բաժին,
- ա. Խլամական լեզուներ եւ գրականութիւն:
- բ. Ամական լեզուներ, բաց յարաբերեն-սեպարի արձանագրութիւններ եւ գրութիւններ:
2. Արիական Բաժին (որոյ մէջն է նաեւ Հայերենն):
3. Ափրիկեան Բաժին, յորում նաեւ Եգիպտախոսութիւն:
4. Կենդանական Ասիոյ եւ Արեւելի Բաժին:
5. Մալայեան եւ Փոլինեզեան Բաժին:

Արդէն տարւոյս սկիզբէն ամէն արեւելա-գիտաց եւ ուսումնական հաստատութեանց հրաւեր գացած ըլլալով՝ ամէն կողմանէ արեւելալից տղերք ժողոված են: Յիշատակութեան արժանի են ի մէջ այլոց Օսմանեան Վեհ. Սուլթանի ներկայացուցիչն՝ համբաւաւորն Շէյխ Մուհամետ-էշ-Շինվիթի Մետնայցին, որ հին արաբական լեզուաւ ճառ մը պիտի արտասուէր ստանիկ մատնագիրն Միթի հաստի: Իսկ Պարսից Շահին ներկայացուցիչ է Կ.Պոլսոյ պարսկական դեսպանն Մոհմին Իսմ: Տեղութիւն իւր կողմանէ ճանապարհի ամէն դիրքով թիւն հայ-թայիցն են, պնկայ որ ճողովոյն ամէն անդամներն տերութեան ամէն քաղաքներէն Սորոհով երթնալու շողեկաւաց գնեն 50% զեղևաւնին. իսկ ճողովոյ միջոցին ամէն շողեկատը ձրի է իրենց համար:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀՆՏԱՅՈՑՅԻՒԹԻՒՆԷ ՆԵՒՆ ԸՍ ԹԵՄԿՐԵՆԻ ՎՐԱ

ՈՒՄԿՐԵՆ ՄԱՅՈՆԱՐՈՒԹԻՒՆ

18.

Ե. ՍՄԲԱՏ ՍՊԱՐԱՊԵՏ

Տարեկցից եւ Օրինաց մատուած:

Ս. ՏԱՐԵԿՐԵՆ

(Բ-Յ-Ն-Ն-Ի-Ի-Ն-Ն)

ՍԷ՛ր:
Ի թուին Ո՛վք, էաթագաւորն Լեւոն զՍմաթեան իմեան, զի առաւ պարզեւզ խոտմամբ հասանցին: Եւ նոցա շարին զչուսն հիշելով, յորում եմուտ շատ զորք: Իսկ անմեք մտնի ի կէտն եւ ամբոցան, եւ յետ աւարտն հիկն ի հնազանդութիւն:

ՍԷ՛ր:
Ուներ ի մտի (Լեւոն) զպարսկ լաւորներէ ոչ, զոր անոր թեւը էին ընդ զայս կիկիկեանց եւ ընդ այսն Ռուբինեանց, զե՛ր երբեմն Ռուբինեանց, զայր Հեթումեանք: ... Իսկ հեր իմաստութեամբ փնտել զիւսեան նոցա, եւ իտէր ընդ Հեթումեանք՝ որք Օ՛վքն, քանս անորսմ մտաց նորա, սակ. կամորս մտաց կապաղտութիւն միւր ընդ ընդ, սակ զհարգութեան իմ զփիկից ի փութիւնն աւագ որդւոցն:

ՊԷ՛ր:
Էաթագաւորն Լեւոն զՍմաթեան արեւտուի եւ իմաստութեամբ քանի... առաւաստուր գարգիւզ եւ խոտմամբ հասանցից զստանս յիշխանացն, եւ նոցա բացն իմն զքրտանն ի գիւնի, յոր եմուտ բազում շերի, յոր եմուտ բազում զորութեամբ... Եւ որք ի կտրն էին կայնն աւարտն ինչ, եւ ստեմաւ զպիւ եւ՛ հիկն ի հնազանդութիւն:

ՊԷ՛ր:
Խորհրդ Լեւոն իմաստութեամբ փնտել զիւսեան նոցա... Իստէր ընդ Հեթումեան քանս անորսմանն մտաց նորա: Կամք են իմ (սակ) անմէկ ընդ ընդ կապաղտութեանց: Եւ սակ զչուսն երբք իմն Ռուբինի զփիկիցն իմն կիւսութիւնն որք զայ իրեց պարսկէն: Եւ իմաստութեամբ ընդհանր զամէն եւ աւարտացան: Եւ սակ ի քաղաք Տարսն զպատաստեցին պրեւոս հար-

թոյ Օ՛վք: Եւ պարսն Հեթումեան ընկաւա. զանն եւ ուրախացաւ իկոյ: Եւ ի քաղաքն Տարսն առիկն զպետ հարսնեացն, եւ կիկն Հեթումեանց աննայն տամբ եւ զաւսուցիչ Տարսն: Եւ յայնմ ամ թագաւորն Լեւոն կաւա զնոսա, եւ անարեւել էաւ զի ամբարնն առանց մտորի: (Ապր արմախեղ ի բանիւն, եւ նա նմ գերբայս բարտւա, եւ պատուով ընդունէր զնա, եւ նա ծառայէր նմն միմաստութեամբ: մանկ մի, եւ սակ Էհան, եւ նա նմ շատ փէր, եւ ընդունէր զնա սիրով: Եւ նա ծառայէր նմն հնազանդութեամբ:

ՍԷ՛ր:

Ի նոյն (Ո՛ՒՐԻ) ամի ժողովաց թագաւորն Լեւոն շատ եպիսկոպոս, եւ իրէ կամեղիկոս զՏԵՐ Եղիշեանն Սայ կայննոցանս, որ էր այր իմաստուն եւ առաւ եւ սեղանով արքայակերպ, խնարհ որտի. եւ անպաւնչք անմամբ, այլ ի հոգեւոր անփոյց: Չուտաբնիս յոյժ սիրել, եւ ոչ հրապարակել զմտաս կարգաւորաց: Ընծանէր էր եւ տան յարգարէլ եւ պիտոյից պարաստիլ յոյժ գովելի: Բակեաց յեկեղեղական սպասուց բազում անօթն ուսուցիչն... Եւ Սայ գրեցն լեւոնեանք կարի ամբարցոյ: Եւ զմէն կեկայն առ ինչն զստութեամբ զարմոյց:

Կ'ենթ աղբնից թ է այս կերպիւ նոյն Ռուբինեանց պատմութիւնէն քաղեալ ըլլան նաեւ յաւարդ երկու օրինակք:

Եւ Յայնմ ժամանակի յաջժողն պարսն Թուրոն կար բաղնութեամբ եւ պահէր զչուսն իմաստութեամբ Տարսն, որոյ տիրէր զՌուբինեանք Աստուծոյ, եւ անտաննայն Սեւաստո Մոսոյ եւ Ամուարզոյ եւ Վահայցին: Իսկ եղբայրն նորա պարսն Մեթն էր այր շարաբարց: Իսկ էր որ առնէր զպարսն Թուրոն, եւ յարեցոյց ինչն այլ օմանս օգնական իւրոյ շարութեան: Եւ որ 4 Էմն երկուքն ի յոս ի մէջ Մոսոյ եւ Աւաոյի, եւ կամէր Մեթն զար իտրտիկ իւր անը կատարել եւ պոռել զեղբայրն: Եւ պարսն Թուրոս գիտաց, եւ կաւա զպարսն Մեթն եւ առնի իշխանացն ինչն իկոյ զնա. եւ նա նմ շատ սոկն եւ արեւոթ, ձի եւ շորի, եւ եմանս ընդ յերկրէ, եւ այլ շար շարք փոխարեն նմա: Իսկ նա գնաց առ սուլթանն Հալպոյ Ղուրտանին, եւ եմուտ ի ծառայութիւն նորա: Եւ նա նմ նմն զիւրոս եւ զգաւաւսն նորա:

Էաթագաւորն Մեթն օգնութիւն հեծել ի Հալպոյ պիւլակն, եւ եմուտ յերկիր կիկիկեաց: Եւ տիրապետաց իշխանութեան եղբորն իւրոյ, եւ զիւր հակառակսն բռնով, եր ի բանտ, եւ բռնուր անպիտոքոտանս աստանութիւց արք զնոսա: Եւ յաւ բռնով եւ սուլթով եւ արեւոթանով ի զիւսաց անմոլացն: Եւ էր այր զպատմամբ եւ շար եւ անորով, եւ ստիկն զնա անմեղեան եւ քանկելով կախել ի նմանն: Բայց ան ժամն զպատմելն տեղի:

Իսկ յետ եղեմն ամի տերութեան պարսն Մեթնի, իշխանը նորա սպանել զնա ի նորաչն զապար Սեւ զման Էր բարաւ զնա: Եւ առաքելն ի Պապականն եւ բերնն զուսու որդին Ստեփաննի գլուխն գնել յաթուսն, զոր տիրաւ-